

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

2016/1

ZILLEGHEM

Handelingen van de Kring
voor Heemkunde en Geschiedenis
'Pastoor Ronse'

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Johan BRAET

*De Loppemse lotingtrommel van 1826. Militieloting in het
arrondissement Brugge*

3

37ste jaargang nr. 1 - januari-februari-maart 2016

Redactie en bestuur

Bertrand Denys, Klapprozenlaan 13, 8210 Loppem
Patrick Arnou, Burg. J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Johan Braet, Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Noël Denolf, Snellegemsestraat 118, 8210 Zedelgem
Pol Denys, Hendrik Baekelandlaan 57, 8211 Aartrijke
Paul Vandenbussche, Guido Gezellelaan 44, 8210 Loppem
André Vanhevel, Belledreef 4, 8210 Veldegem
Johan Verplancke, Torhoutsesteenweg 396, 8210 Veldegem

Lidmaatschap: € 10,00

IBAN: BE48 7381 1720 5627 - BIC: KRED BE BB
Heemkundige Kring 'Pastoor Ronse' Zedelgem

Secretariaat en ledenadministratie

Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Tel. 0475/64.81.16 - E-mail: willy.casier@gmail.com

Redactiesecretariaat

Bertrand Denys, Klapprozenlaan 13, 8210 Loppem
Tel. 050/82.42.74 - E-mail: bertrand.denys@telenet.be

Website en Facebook

users.telenet.be/pastoor.ronse
www.facebook.com/groups/657109921075905/?fref=ts

Studies verschenen in 'Zilleghem' of uittreksels daarvan mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Illustratie op de cover

*Koning Albertstraat te Veldegem, met links vooraan het huis "Coudenys Moeder".
Fragment uit een postkaart van vóór de Eerste Wereldoorlog (verzameling Gemeentearchief Zedelgem)*

De Loppemse lotingtrommel van 1826

Militieloting in het arrondissement Brugge

Johan BRAET

In 2015 werd de collectie van het Gemeentearchief Zedelgem verrijkt met een opmerkelijke aanwinst: de oude lotingtrommel van het militiekanton Loppem, die dateert uit het begin van de 19de eeuw. Het scheelde geen haar of in 1963 werd dit waardevolle voorwerp tijdens een grote zolderopruiming meegegeven met het huisvuil. Dankzij een alerte tussenkomst van Loppemnaar Roger Deceur¹ kwam de lotingtrommel evenwel terecht bij toenmalig gemeenteraadslid en gewezen schepen van Loppem Raymond Verstraete², die er een artikeltje over schreef in het Brugsch Handelsblad. Na de bestuurswissel, begin 1965, gaf hij het trommeltje door aan de jonge, kersverse schepen Albert Dhont.³ Tientallen jaren lang ontfermde Albert Dhont zich over de lotingtrommel, totdat hij onlangs besliste om hem af te staan aan de gemeente. Zo krijgt de trommel dus een veilige, permanente plaats in het archief. Tijdens de gemeenteraad van 27 augustus 2015 werd deze overdracht definitief bezegeld.⁴

Conscriptie en loting

Als gevolg van de inlijving bij Frankrijk werd in de Nederlanden op 5 september 1798 (wet Jourdan-Delbrel, 19 fructidor jaar VI) de militai-

re conscriptie ingevoerd. Onze geannexeerde gebieden moesten vanaf dan in groten getale soldaten ('kanonnenvoer') leveren voor de massalegers van Napoleon. De conscriptie betekende een breuk met de eeuwenoude traditie van vrijwillige rekrutering en vormde de directe aanleiding tot de Boerenkrijg in oktober-december 1798, een gewapende volksopstand die door de Fransen bloedig werd onderdrukt. De conscriptie hield in dat alle jonge mannen tussen 20 en 25 jaar werden ingeschreven op de militielijsten, met het oog op hun eventuele gedwongen inlijving. Van alle jonge mannen werden er in de praktijk zo'n 35% effectief onder de wapens geroepen. De wet Jourdan voorzag in oproeping in volgorde van geboortedatum (de jongsten eerst), maar vanaf ca. 1802, ten laatste 1804, werd door middel van lottrekking bepaald wie wel en wie niet naar het leger moest. Voor de rijken voorzag de wet vanaf 1799 in de mogelijkheid om zich te laten vervangen.⁵

Na de val van Napoleon werden de conscriptie en de militieloting afgeschaft, maar dat bleek slechts van korte duur. Reeds in 1815-'17, tijdens de Hollandse periode (1815-1830) werden beide weer ingevoerd. De inlijvingen in het 'nationaal militiekorps' hadden toen wel niet meer zo'n massaal karakter: gemiddeld moesten elk jaar nog zo'n 10.000 tot 12.000 jonge mannen naar het leger. Ook na de Belgische revolutie bleef het systeem van de loting nog heel lang voortbestaan. Pas in 1909 werd het in ons land afgeschaft. In de plaats kwam de persoonlijke dienstplicht. Deze bleef voorlopig nog beperkt tot één zoon per gezin, maar werd vanaf 1913 veralgemeend. Daarmee zette België als één van de laatste West-Europese landen deze stap.

Heel wat van de Belgische soldaten die in de Eerste Wereldoorlog vochten en sneuvelde, waren nog via de loting in het leger terechtgekomen...

Fig. 1 - De Loppemse lotingtrommel

Loppem kantonhoofdplaats

In 1817 werd Oostkamp aangeduid als hoofdplaats van het 16de militiekanton van de provincie West-Vlaanderen. Naast Oostkamp behoorden ook de gemeenten Ruddervoorde, Waardamme, Zedelgem, Loppem en Sint-Michiels tot dit kanton. Op 16 november 1823 – dus niet in 1826 zoals wel eens werd beweerd – nam Loppem de rol van kantonhoofdplaats over. Het kanton omvatte voortaan ook Snellegem en Zerkegem, maar niet langer Ruddervoorde, en heette nu het 5de militiekanton.⁶ Het is niet helemaal duidelijk waarom Loppem werd gepromoveerd tot kantonhoofdplaats. Wellicht gaf de centralere ligging de doorslag. In elk geval was het gevolg dat alle jonge mannen uit de genoemde zeven gemeenten, in het jaar dat ze 19 werden (of 20 vanaf 1847), voortaan naar Loppem moesten komen voor de jaarlijkse militieloting. De eerste trekking in Loppem vond plaats op 8 maart 1824.⁷

In 1826, pas twee jaar later dus, kocht de gemeente Loppem een lotingtrommel aan. Op 14 november 1825 had de gemeenteraad beslist⁸ om voor die aankoop een bedrag van 10 gulden te voorzien op de begroting van 1826:

Aangezien de Gemeente Lophem thans hoofdplaats van Militie Kanton is, en dat de Jaarlijksche Loting voor de Nationale militie aldaar moet plaats hebben, er wordt alhier voorengesteld f. 10,00 voor den aankoop van een glazen bus, voorwerp die moeten dienen voor de Loting.

Gedaan in zitting van den 14 November 1825.

Ter ordonnantie,

Den Secretaris

Vermoete Fraeys⁹

Den Burgemeester

J. Van Caloen¹⁰

De aankoop viel blijkbaar voordeliger uit dan eerst gedacht, want in de gemeenterekening van 1826 werd uiteindelijk maar 9 gulden geboekt.

32. Aangefien de gemeente Lophem thans hoofdplaats
 van Millieu Kanton is, in dat de Swaerj-Roede
 Veling voor de Nationale militie aldaar moet
 plaats hebben er wordt alhier voorgesteld f. 10, 00
 Voor den aankoop van een glazen bus, voorwerp die
 meest dienen voor des Veling.

Subaan in zitting van den 14 November 1825

Den Burgemeester,
 J. Wapstra.

Der ordonnanter,
 Den Secretaris,
 Vermoedelyk.

Fig. 2 en 3 - Gemeenteraadsbeslissing en kwijtschrift i.v.m. de aankoop van een loting-
 trommel (R.A. Brugge, Gemeentearchief Loppem, nr. 32 en 71)

Extract uit het Bordael der fondsen
 gestort in de kas van den algemeenen
 Rykskassier te Brugge door den ontwaan-
 ger der Gemeente penningen van Lophem,
 op den 26 augustij 1826.

g^e Over de lotinge bus voor de militie f. 9, 00

Voor Gelykvoornig Extract

De secretaris van Lophem,
 Vermoedelyk.

Het kwijtschrift dat als bewijsstuk bij de rekening werd gevoegd, is nog altijd bewaard. Het vermeldt dat de gemeenteontvanger op 26 augustus 1826 inderdaad 9 gulden stortte “in de Kas van den algemeenen Rijks-Kassier te Brugge (...) over de lotingsbus voor de militie.” Over die rijkskassier zullen we het verder (p. 33) nog hebben.¹¹

Het is dus ongetwijfeld deze lotingtrommel die Albert Dhont zopas afstond, om voortaan permanent bewaard te blijven bij de gemeente ...

De dag van de trekking

De militieloting vond elk jaar plaats op 1 maart of kort daarna, al werd die datum in de loop van de 19de eeuw vervroegd tot eind januari, begin februari. Alle lotelingen uit de genoemde gemeenten trokken op de vastgestelde dag, onder escorte van hun veldwachter, te voet naar Loppem. Her en der in Vlaanderen ging zelfs de fanfare voorop! Of dit ook in Loppem zo was, weten we niet.

Er heerste in het dorp een ongemakkelijke stemming, de zenuwen stonden gespannen. Per gemeente werden de lotelingen op een rij in alfabetische volgorde het lokaal binnengeleid, waar ze één voor één voor de lotingcommissie verschenen. De lotelingen uit de verst afgelegen gemeente kwamen eerst aan de beurt, de Loppemse moesten wachten tot het laatst. De loting begon om 9 uur 's morgens en ging zo nodig door tot in de avonduren. Elkeen kwam op zijn beurt bij de beruchte lotingtrommel, moest aan het hendeltje draaien, het deurtje openen en er een kokertje uit halen. De voorzitter van de lotingcommissie haalde het papiertje eruit, rolde het open en las het lotnummer luidop voor. Hoe hoger het nummer dat je trok, hoe groter de kans op vrijstelling. Meteen na de loting wist de loteling hoe hij het ervan af gebracht had: had hij zich erin of eruit geloot?

In het dorp heerste heel de dag een drukte van jewelste, waar vooral de herbergen van profiteerden. Zij die geluk hadden, trokken in groepjes, al zingend, roepend en drinkend, van herberg naar herberg. Ze dosten zich uit met veelkleurige papieren bloemen, linten en sierpluimen op hun hoed of klak. De pechvogels deden het wat kalmer aan, ze moeten eerst nog wat bekomen van hun tegenslag, doch spoelden ook weldra hun ontgoocheling met flinke teugen weg. Hun lotnummer spelden ze op hun hoed of ze schreven het op hun arm. Duiven en ‘zerelopers’ brachten het nieuws, goed of slecht, zo vlug mogelijk naar de angstig wachtende familie thuis. Al gebeurde het wel eens dat na het trekken van een slecht lot een duif de nek werd omgewrongen...

Voor de ordediensten was de loting een jaarlijks weerkerende nachtmerrie. De veldwachters hadden hun handen vol om al die jongelui zo vlug mogelijk terug over de grenzen van Loppem naar

Fig. 4 - Hoog lotnummer, als blijvend aandenken ingekaderd in vergulde sierlijst (bezoekerscentrum Zoerselbos te Zoersel)

Lotelingliedje uit Damme ¹²

*Ik heb een broertje die moet loten,
En hij loot met veel plezier,
Hij steekt zijn handje in dat kerntje,
En hij roept: “Wat heb ik hier?”
Is 't een groten, 't is een vreugde,
Is 't een kleentje, 't is verdriet,
En wij bakken koeken in de panne,
Tegen dat mijn broertje loot.*

*En hoe meerder sloeber,
en hoe meer geluk,
135 dat was voor hem gedrukt,
En hoe meerder zot,
hoe schoonder lot,
Met 135 komt hij naar zijn kot.*

Fig. 5 - Drie lotelingen uit Aalst (verz. B. Van Langenhoven; velehanden.nl/projecten/bekijk/details/project/als_militieregisters)

hun eigen gemeente te loodsen. In 1826 kreeg de Loppemse garde Johannes Baptiste Vandamme bovenop zijn gewone wedde twee gulden “voor het geleiden der militiens”: een extraatje dat wellicht bedoeld was als risicopremie.¹³ Ook in andere gemeenten werd hiervoor jaarlijks eenzelfde bedrag ingeschreven in de begroting. Dit hoeft niet te verbazen: onder invloed van de drank kwam het geregeld tot vernielingen. Angstige winkeliers hielden uit voorzorg hun deur gesloten. Relletjes en vechtpartijen tussen groepjes lotelingen uit rivaliserende dorpen waren schering en inslag. De lotelingen werden dan ook gefouilleerd op het dragen van messen en ‘kneukelijzers’ (boksbeugels).

Tussen Oostkamp en Zedelgem bestond er blijkbaar een oude vete, een soort vendetta. Niemand kende op de duur nog de oorsprong van die vete, maar elk jaar opnieuw kwam het tot grote vechtpartijen, waarbij zelfs dikwijls gewonden vielen. Zo uitzonderlijk was die vete nu echter ook weer niet. Eenzelfde soort rivaliteit bestond bijvoorbeeld ook tussen Damme en Koolkerke, tussen Lissewege en Dudzele, tussen Meetkerke en Houtave, tussen ‘d’Oelemnaars’ (de Oedelemnaren) en ‘d’Horebeesten’ (d.i. de bewoners van het Oostveld, bijgenaamd naar Den Hoorn, één van hun herbergen), enz.¹⁴ Ook elders in Vlaanderen verliep de dag van de loting volgens eenzelfde scenario van drinkgelagen, baldadigheden en vechtpartijen.

De vervanging: rechtvaardig?

Op het eerste gezicht leek het systeem van de militieloting misschien “streng maar rechtvaardig”. Geen enkele jongeman, arm of rijk, ont-snapte aan de loting en vrijstelling kon men alleen genieten op grond van bepaalde medische of familiale redenen of als men kleiner was dan 4 voet en 9 duim (1 m 54,4 cm). In werkelijkheid was dit systeem toch

Fig. 6 (links) - Terugkeer van de lotelingen. Advertentie voor oude graanjenever van de Antwerpse stokerij 't Wit Stoopke (Gent, Huis van Alijn)

Fig. 7 (boven) - Op 12 december 1908 verscheen in de katholieke Gazette van Isegheem, uitgerekend onder een advertentie van 't Wit Stoopke, een artikel waarin een redacteur van leer trok tegen de losbandigheid van de Izegemse lotelingen... Toeval of niet? (www.tenmandere.be/kranten/gazettevaniseghem)

veeleer willekeurig te noemen. Wie er zich 'in' lootte, gemiddeld ongeveer één op vier, wachtte een zware legerdienst die zeer lang kon duren: doorgaans tussen de 15 en 30 maanden, eventueel vermeerderd met enkele wederoproeping van 1 maand binnen een termijn van 5 tot 8 jaar. De anderen die de dans ontsprongen, konden hun geluk niet op en wreven zich in de handjes ...

Bovendien werkte het systeem de sociale ongelijkheid in de hand door de mogelijkheid om zich te laten vervangen. Jongelui van rijke afkomst konden zich dus vrijkopen. Voor een vervanger moest men - afhankelijk van de vraag en het aanbod op dat moment - al gauw tussen de 1.000 en 2.000 frank neertellen, wat in die tijd toch een heel kapitaal was. Dit gaf aanleiding tot een bedenkelijk handeltje, waarbij ronselaars er hun beroep van maakten om 'remplaçanten' te zoeken en zelf een deel van de betaling op te strijken. Ze noemden zich 'agenten van affairiën', maar werden door het volk als 'zielehonden' aangewezen. In de grotere steden waren er zelfs gevestigde makelaars die plaatsvervangers ronselden, met in hun vitrines prenten van mooie legeruniformen als lokmiddel. Ook herbergiers, (gewezen) gemeenteambtenaren en notarissen traden bij gelegenheid wel eens op als tussenpersonen.

Dat de vervanging het exclusieve voorrecht van de allerrijksten zou geweest zijn, is een veel voorkomende misvatting. Ook in gewonere burgermiddens maakte men maar wat graag gebruik van die mogelijkheid. In de periode 1880-1909 schommelde het aantal vervangers gemiddeld rond de 12% van de jaarlijkse klasse, in de jaren 1855-1870 liep het op tot een kwart of zelfs een derde! Anderzijds laat het zich gemakkelijk raden dat de remplaçanten steeds uit minder begoede boeren- en arbeidersgezinnen kwamen. Het systeem van de vervanging zorgde met andere woorden voor een leger van 'armoezaaiers'. In de burgerlijk-

liberale samenleving van de 19de eeuw vonden velen dit niet eens zo onrechtvaardig of aanstootgevend: iedereen was immers gelijk voor de wet, in principe toch, en men was er niet vies van om dit mooie principe wat bij te sturen met ... geld.

De misbruiken van de militieloting en de rauwe kantjes van het soldatenbestaan werden o.a. aangeklaagd in de bekende roman *De Loteling* (1850) van Hendrik Conscience. Ze waren ook koren op de molen van de opkomende socialistische beweging. Toen Leopold II op 14 december 1909 op zijn sterfbed de nieuwe militiewet ondertekende, werd de beperkte persoonlijke dienstplicht van één zoon per gezin ingevoerd. Meteen kwam er een einde aan het systeem van de loting-vervanging met zijn inherente ongelijkheid.

Hoe het Loppemse lotingtrommeltje werd gered

Mogelijks al vanaf het midden van de 19de eeuw vond de militieloting te Loppem plaats in een klaslokaal van de gemeenteschool.¹⁵ Dit schooltje, gebouwd in 1851-'52, bestond uit twee klassen, een 'speelkoer' en een woning voor de hoofdonderwijzer. Het stond langs de Steenbrugsestraat, op 200 m van de kerk, ongeveer waar nu de woning met nr. 19 staat, die zopas tot medische groepspraktijk werd verbouwd. Lang heeft die gemeenteschool niet bestaan. Al in 1884, ten tijde van de schoolstrijd, werd ze afgeschaft en kwamen de gebouwen leeg te staan. Van 1905 tot 1920 werden de klaslokalen verhuurd aan Leon van Ockerhout¹⁶ en Leon Coppieters¹⁷, die ze ter beschikking stelden van onderpastoor D'Huveltere¹⁸ voor het inrichten van een 'jongelingskring', ook wel het 'jongenspatronaat' genaamd. Zo ontstond in de volksmond de naam 'De Patronage'. De lokalen werden gebruikt voor lessen van de avondschool, voor vergaderingen en voor toneelopvoeringen van 't

Fig. 8 - De gemeenteschool of oude patronage (opname Albert Dhont, 1958)

Fig. 9 - Ansichtkaart van de Steenbrugsestraat, ca. 1920 (?). De man op de fiets (de veldwachter?) staat voor het gardehuis. Links daarvan zien we de gemeenteschool.

Zingend Vuurgeboomte. Maar de voornaamste gebeurtenis in de 'Patronage' was ongetwijfeld de jaarlijkse militieloting...

Na de afschaffing van de loting in 1909 stond het lotingtrommeltje vele tientallen jaren stof te vergaren op de zolder van de 'oude patronage'.¹⁹ Sedert 1905 was de onderwijzerswoning verhuurd aan de kleermaker Alfred Deceur. Hij was conciërge van de 'patronage' en vervulde daarnaast ook nog de bijzondere taak van gemeentelijk 'publicateur'.²⁰ Na zijn overlijden in 1945 bleef zijn weduwe Rosalie Vanhie nog vele

jaren voort in dit huis wonen, totdat zij ziek werd en in mei 1963 verhuisde naar het 'klooster', d.w.z. het bejaardentehuis Sint-Martinus aan de Ieperweg. Daar overleed zij nauwelijks een maand later, op 12 juni 1963.

Fig. 10 - Alfred Deceur

Naar aanleiding van de verhuis en het overlijden van Rosalie Vanhie maakten haar kinderen en kleinkinderen de zolders van de oude patronage leeg.²¹ Op dat moment troffen ze daar de lotingtrommel aan: een vuil, zwart ding dat nauwelijks nog aan elkaar hing en waarvan het glas gebroken was. Samen met een hoop andere 'oude rommel' belandde het voorwerp op de stoep, gereed om mee te geven met de vuilniskar... Een alerte kleinzoon, Roger Deceur, besepte echter wat er dreigde te gebeuren, hij verwittigde de Loppemse heemkundige, oudschepen en gemeenteraadslid Raymond Verstraete en zei: "Dat is nog iets van de gemeente."²² Raymond Verstraete woonde maar een paar huizen verder. Hij nam de lotingtrommel mee, liet de fotograaf van het

Brugsch Handelsblad een foto nemen en schreef hierover een mooi artikel dat op 20 juli 1963 in de krant kwam. Sedert 1962 verschenen in het *Brugsch Handelsblad* regelmatig artikelen over Loppems verleden. Die waren beurtelings van de hand van Raymond Verstraete en Albert Dhont.

Na de verkiezingen in 1964 werd Albert Dhont schepen. Kort na zijn aanstelling werd hij door Raymond Verstraete benaderd aangaande de kwestie van het lotingtrommeltje... We laten hem aan het woord:

“Bij de wisseling van het gemeentebestuur in 1964 kwam ik toevallig in de gemeenteraad en werd schepen van burgemeester Karl van Caloen. Wetende dat ik ook bezig was met de plaatselijke geschiedenis en folklore van Loppem, kwam Raymond Verstraete bij mij af met dit trommeltje. “Wat moeten wij daarmee doen?” was zijn vraag.

Op dit ogenblik was er op Loppem niet de minste belangstelling voor plaatselijke geschiedenis, hoewel Raymond en ik die belangstelling wilden wekken door onze artikeltjes in de Brugse kranten. Ik stelde de burgemeester voor dit trommeltje als ‘souvenir’ op de antieke schoorsteenmantel van de raadzaal te plaatsen.

Dit gebeurde... Maar na één week meldde veldwachter Achiel Bonduel²³ mij dat ik dit trommeltje moest afhalen in de hal van het gemeentehuis omdat de burgemeester vond dat dit trommeltje “vol mietre zat” (mijt). Iemand had daaraan gedraaid en het was “in mekaar gevallen”. Ik heb dit toen afgehaald en gevraagd aan de baron wat ik ermee moest doen. “Geef het maar mee met de vuilkarre...”, was zijn antwoord.

Ik heb dit kramakkelig ding toch maar meegenomen; met wat ijzerdraad het weer in stelling gekregen en in mijn garage gezet. Het was te vermolmd om het in huis te nemen! Zou mijn eigen meubels kunnen ‘aantasten’.

Tot de dag dat mijn buurman, Maurice Vanlersberghe²⁴, fijne schrijnwerker-

Fig. 11 - Roger Deceur

Fig. 12 - Raymond Verstraete

Fig. 13 - Albert Dhont

Fig. 14 - Maurice Vanlersberghe

meubelmaker, mij voorstelde dit trommeltje te restaureren. Het zou uiterlijk dezelfde vorm aannemen, zo beloofde hij, maar de houtsoort zou van steviger kwaliteit zijn! Het zou een werk van lange adem worden. Maar ik moest geduld hebben. Ik moet eerlijk bekennen: ik wachtte daar niet op. Anderzijds: wie was daarin geïnteresseerd? Mijn vader reageerde erg sceptisch: "Ga je daar je geld in steken?"

De beglazing zag er ook erbarmelijk uit. Was het trommeltje van 1826 niet sinds het in onbruik raakte in 1909 op allerlei niet verwarmde, wellicht vochtige zolders geplaatst? Met alle gevolgen vandien. Karel Vandenberghe²⁵, een vriend van mij, bracht die beglazing minutieus in orde.

Kortom, na ik weet niet meer hoeveel maanden was mijn buurman klaar met zijn werk. De restauratie was echt geslaagd.

Mijn buurman Maurice was zo fier op zijn werk dat hij me vroeg het trommeltje op zijn 'dressoir' te mogen zetten. Waarom niet? Tot kort voor zijn dood in 1989 pronkte dit trommeltje inderdaad nog in zijn living. Na zijn dood belandde het bij mij.

Bij de fusie van Loppem met Zedelgem vond ik het niet opportuun om dit historisch kleinood zomaar aan de wisselende gemeentelijke instanties af te staan. Waar zou dit uiteindelijk belanden? Op zolder? In de kelders? Ook persoonlijke redenen speelden hierin mee.

Bij het overlijden van de Duitse schrijver Günther Grass, Nobelprijswinnaar literatuur, is er een vernieuwde belangstelling voor zijn meesterwerk "Die Blechtrommel". 2015 is het EUROPEES JAAR van het industrieel en technisch erfgoed. Er wordt meer aandacht geschonken aan roerend materieel erfgoed. Ook aan de lotelingentrommel?

Het verheugt mij dat mijn vertrouwd trommeltje in veilige, vaste bewaring terecht komt.

Albert Dhont

Uniek museumstuk... of ambachtelijk seriewerk?

Na al die jaren heeft Albert Dhont nu dus weer afstand gedaan van de oude Loppemse lotingtrommel aan de gemeente. Aan zijn kinderen (en ook aan ondergetekende) had hij trouwens al langer de wens meegegeeld om de trommel na zijn overlijden weer aan de gemeente over te maken. Zolang heeft hij dus niet meer willen wachten...

Het voorwerp dat hij overdraagt, verkeert in vrij goede toestand. Het is ongeveer 49,5 cm hoog en gemaakt in olmenhout. De cilinder heeft een diameter van 31 cm en een diepte van 23 cm en rust met zijn metalen, roterende as op twee gedraaide zijstijlen. Deze zijn aan de bovenkant voor de stevigheid met elkaar verbonden door middel van een bovenlat. De draaizwengel en de twee verstevigende kruisen zijn in smeedijzer. Het beslag van het deurtje (12,8 x 12 cm) is deels in een koperlegering (?), deels in smeedijzer. De twee zijkanten van de trommel zijn in glas, zodat omstaanders goed de beweging van de kokertjes met de loterijbriefjes konden volgen: er viel immers toch niets te verbergen! De trommel is aan de binnenzijde bekleed met groen vilt, om het gerammel van de rondtollende kokertjes wat te dempen.

Zoals we hierboven konden lezen, liet Albert Dhont de lotingtrommel restaureren. Die ingreep omvatte niet alleen een grondige reiniging en behandeling tegen houtworm, maar ook de vernieuwing van gebroken glas en de vervanging van de twee vermolmde voetstukken ('sledevoeten') door nieuwe exemplaren naar oud model, maar wel in sapeli, een tropische hardhoutsoort. Wat dat laatste betreft, had de keuze wellicht beter gevallen op olm of iep, zoals de rest van het lotingtrommeltje. Ook valt te noteren dat de algemene stabiliteit van het voorwerp, ondanks de uitgevoerde restauratie, nog altijd een beetje te wensen over laat ...

Hoe dan ook bezit de Loppemse lotingtrommel nog altijd een hoge mate van authenticiteit. Hij hoeft zelfs helemaal niet onder te doen voor enkele in musea bewaarde exemplaren, o.a. in het Huis van Alijn te Gent, het Stedelijk Museum van Aalst en het Heemmuseum van Wetteren. Het Loppemse exemplaar is dus zeker niet uniek te noemen, maar bezit ongetwijfeld museumkwaliteit. In het historisch patrimonium van onze gemeente mogen we het gerust tot de topstukken rekenen. We zijn Albert dan ook heel dankbaar!

Een korte zoektocht op het internet leert ons dat er inderdaad hier en daar nog oude lotingtrommels bewaard zijn. Alleen al in Vlaanderen vonden we er negentien.²⁶ Hieronder volgt een alfabetisch overzicht:

- Aalst, Stedelijk Museum, verzameling 't Gasthuys (objectnr. 2779)
- Beveren-IJzer, Gemeentearchief
- Beveren-Waas, Gemeentelijk Heemkundig Museum
- Gent, Huis van Alijn (inv. nr. 1985-035)
- Grotenberge (Zottegem), Museum voor Folklore (bezit 2 trommels!)
- Haacht, Geschied- en Oudheidkundige Kring HAGOK
- Lichtervelde, gemeentehuis
- Lokeren, Stadsmuseum (nr. 10.143)
- Maaseik, Museactron
- Menen, bewaarplaats onbekend
- Nevele, Museum Rietgaverstede
- Oedelem, Schepenhuis
- Oudenaarde, MOU – Museum Oudenaarde en de Vlaamse Ardennen (objectnr. 00491)
- Pittem, gemeentehuis
- Sint-Niklaas, Stedelijke Musea (SN.W.4447)
- Turnhout, Taxandriamuseum
- Wetteren, Heemmuseum
- Zoutleeuw, kabinet van de burgemeester

Fig. 15 - Wetteren, Heemmuseum

Fig. 16 - Gent, Huis van Alijn

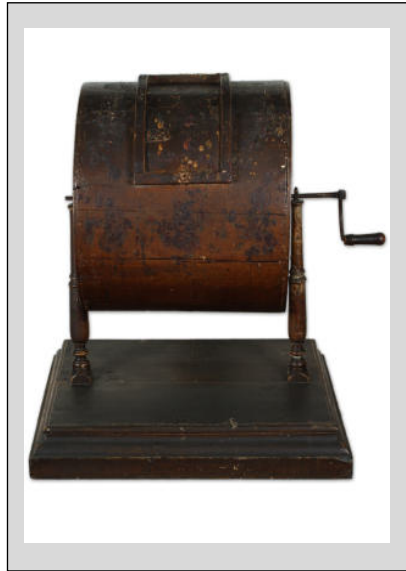

Fig. 17 - Aalst, Stedelijk Museum

Fig. 18 - Zoutleeuw, gemeentehuis

Deze lotingtrommels vertonen uiterlijk een grote verscheidenheid: we treffen ze aan in allerlei afmetingen, materialen en afwerking. Hun voorkomen lijkt min of meer streekgebonden te zijn. Zo zijn de lotingtrommels van Haacht en Zoutleeuw (beide in Brabant) duidelijk identiek. Hetzelfde zien we bij de trommels van Aalst en Oudenaarde in Oost-Vlaanderen. Ook in West-Vlaanderen merken we dit fenomeen: de lotingtrommels van Lichtervelde en Oedelem gelijken werkelijk als twee druppels water op het Loppemse exemplaar. Ze zijn duidelijk

Fig. 19 - De Lichterveldse lotingtrommel was, net zoals het Loppemse exemplaar, lange tijd in privébezit en werd pas in 2015 aan de gemeente terugbezorgd. De metalen kokertjes en de houten stamper waarmee de lotingbiljetjes uit de kokertjes konden worden geduwd, waren misschien wel al in 1826 meegeleverd. (opname Filip Van Devyvere)

Fig. 20 - De Pittemse lotingtrommel vertoont enkele opvallende verschillen ten opzichte van het Loppemse exemplaar: het onderstel is anders, de zijvlakken van de cilinder steken uit, de planken van het ronde cilindervlak zijn van opzij vastgenageld in plaats van bovenaan. (opname gemeente Pittem)

door dezelfde hand gemaakt. Ook met de Pittemse lotingtrommel is er veel gelijkenis, al zijn er ook wel enkele opvallende verschillen.

Het voorkomen van meerdere, identieke exemplaren kan geen toeval zijn en maakt ons nieuwsgierig. Hoe valt te verklaren dat Loppem, Oedelem en Lichtervelde over eenzelfde lotingtrommel beschikken en Pittem over een sterk gelijkend exemplaar? Oedelem en Pittem waren immers al kantonhoofdplaats sinds 1817, terwijl Loppem en Lichtervelde pas in 1823 kantonhoofdplaats werden. Loppem kocht zijn trommel pas in 1826, hebben ook Oedelem, Lichtervelde en Pittem dan zolang gewacht om een lotingtrommel te kopen? Zo ja, wie coördineerde in 1826 die aankopen? En vooral: wie is de ambachtsman die deze trommels in serie vervaardigde? Om dit te weten te komen, duiken we even in de wetgeving van de Franse en Hollandse tijd en vervolgens ook in enkele gemeentearchieven uit de regio. De conclusies zijn verrassend.

Een duik in de wetgeving

Volgens de gangbare opinie zouden de oude, nu nog bewaarde lotingtrommels in onze gewesten uit de Franse tijd dateren, immers, ook de conscriptie en de loting stammen toch uit die tijd? Toch valt dit nog maar te bezien...

In elk geval was er bij de invoering van de conscriptie in 1798 nog geen sprake van loting. De wet Jourdan-Delbrel van 19 fructidor jaar VI (5 september 1798) voorzag, zoals hierboven al gemeld, in oproeping in volgorde van geboortedatum (de jongsten eerst), zelfs zonder enig onderscheid van departement of kanton.²⁷ Volgens de revolutionaire ideologie was militieloting strijdig met de vrijheid van de burger en bovendien overbodig: burgerzin, patriottisme en vrijwillige dienst moesten

de hoeksteen van de nationale veiligheid vormen en zouden gedwongen inlijving grotendeels overbodig maken...

De inkt van de wet Jourdan was nog niet helemaal droog of er werd al een eerste bres geslagen in het loting-‘taboe’ door de wet van 3 vendémiaire jaar VII (24 september 1798). Deze wet riep in één keer 200.000 man onder de wapens. Het aantal opgeroepen per arrondissement, per kanton en per gemeente moest voortaan berekend worden in verhouding tot het aantal inwoners in elke omschrijving. Aangezien deze massalichting blijkbaar toch niet van een leien dakje liep, verspreidde de minister van Oorlog op 29 germinal jaar VII (18 april 1799) een officiële richtlijn: indien de 1ste klas (d.i. de klas van de 20-jarigen) ontoereikend mocht blijken om het opgelegde contingent te leveren, dan zou het tekort worden aangevuld met dienstplichtigen uit de 2de en eventueel zelfs de 3de klas (21- en 22-jarigen), die per kanton zouden worden aangeduid door het lot. De lottrekking uit een urne (“*une urne*”) zou niet gebeuren door de lotelingen zelf, maar door de departementale administratie, kanton per kanton, tijdens één ononderbroken, openbare zitting.²⁸

Een tweede bres werd geslagen in 1802. Een arrest van 18 thermidor jaar X (6 augustus 1802) gaf elke gemeenteraad de ‘vrijheid’ om zelf te bepalen op welke wijze ze de ‘conscrits’ in haar gemeente wou aanduiden, zolang dit maar niet gebeurde volgens leeftijd of via stemming. Ook loten mocht eigenlijk niet, want dit was strijdig met de ‘geest’ van de wet Jourdan. Welke opties bleven er dan nog wel over? Niet zoveel eigenlijk ... De wetgever bedacht daarom zelf een uitweg: de gemeenteraad mocht de ‘conscrits’ de gelegenheid bieden om van tevoren onder mekaar een regeling te treffen, om zo het vereiste contingent te leveren.²⁹ Via dit achterpoortje vond de militieloting dan toch algemeen

ingang, zonder dat de overheid die zelf officieel hoefde op te leggen...

Op 8 nivôse jaar XIII (29 december 1804) maakte Napoleon een einde aan deze dubbelzinnige toestand met een keizerlijk decreet dat de militieloting officieel invoerde. De loting moest plaatsvinden in elke kantonhoofdplaats van het vredegerecht, onder toezicht van de onderprefect, en wel op de volgende wijze (in vertaling): “Men zal in een urne evenveel briefjes met elk een verschillend nummer doen als er ‘conscrits’ zijn die moeten deelnemen aan de aanduiding. Elk van hen zal opgeroepen worden om een briefje te trekken. Bij afwezigheid van de opgeroepen ‘conscrit’ zal het briefje getrokken worden door de burgemeester van de gemeente.”³⁰

In de wet was er dus sprake van een urne. Hoe die er precies uit moest zien, was niet vastgelegd. In vele gevallen gebeurde de trekking vermoedelijk gewoon uit een ton, een vaas of een bokaal die op tafel stond, of uit een hoge hoed die eventueel op ooghoogte werd gehouden om misbruiken te voorkomen. Pas op 1 november 1811 schreef een *Instruction Générale sur la Conscription* voor aan welke eigenschappen die urne moest beantwoorden: “*Cette urne sera en verre blanc, de forme ronde; elle ne devra être tenue par personne, et sera suspendue de manière à être vue de tous les assistans.*” De urne moest dus effectief een ronde lotingtrommel in wit glas zijn, die niemand hoefde vast te houden en die op zodanige wijze werd opgehangen dat alle aanwezigen ze konden zien.³¹

Tijdens de Hollandse tijd werd deze bepaling van de *Instructie* uit 1811 haast letterlijk overgenomen in de *Wet omtrent de inrigting der Nationale Militie* van 8 januari 1817. Artikel 79 luidde nogal breedspakerig: “Het getal der ingeschrevenen in de alphabetische lijst of lijsten, vervolgens nauwkeurig opgenomen zijnde, zullen er even veel vierkante en door den militie-kommissaris gearapheerde biljetten, waarop de nummers

duidelijk in cijfers, alsmede leesbaar in gedrukte letters voluit, zijn gesteld, op eene gelijke wijze in een koker of ring worden in één gerold, en aan de belanghebbende met luider stemme voorgesteld zijnde, in eene doorschijnende glazen flesch of ander geschikt voorwerp geworpen, hetwelk op eene zichtbare plaats, voor den militie-kommissaris, zal worden opgehangen of ter nedergesteld, zonder door iemand te mogen worden vastgehouden.” In de compactere Franse versie luidde dit als volgt: “une urne en verre blanc, ou autre objet propre à cet usage, qui sera suspendu devant lui, de manière à être vu de tous les assistans, et sans être tenu par personne”.³² In een arrest van 22 april 1817 verving de provinciegouverneur van West-Vlaanderen de vage omschrijving “eene glazen flesch of ander geschikt voorwerp” door het veel preciezer Franse woord “une roue”, m.a.w. een rad of ronddraaiende trommel.³³

Fig. 21 - Loting uit een urne. Chromo uit de chocoladerepen Carpentier (Parijs)

Na de revolutie van 1830 werd deze regeling zowat integraal overgenomen in de Belgische militiewetgeving.³⁴

Een duik in de archieven

De Franse *Instruction Générale* van 1811 en de Hollandse militiewet van 1817 waren dus klaar en duidelijk: de lottrekking moest gebeuren uit een glazen trommel. Betekent dit dat elke kantonhoofdplaats voortaan zelf over zo'n trommel moest beschikken? Wij denken van niet. Het valt alleszins op dat de *Instruction Générale* niet werd opgenomen in de *Recueil des Actes de la Préfecture de la Lys*, d.i. het toenmalige *Bestuursmemoriaal* ten behoeve van de lokale overheden. Wellicht vond het provin-

Fig. 22 - Loting uit een hoge hoed op ooghoogte (Marseille, Musée des Civilisations de l'Europe et de la Méditerranée, © RMN-Grand Palais (MuCEM/Gérard Blot)

ciebestuur dat één lotingtrommel per arrondissement voldoende was en reisde deze gewoon mee met de militiecommissaris van de ene kantonhoofdplaats naar de andere...?

Ook de militiewet van 1817 gaf niet meteen aanleiding tot de aankoop van een lotingtrommel in elk van de kantonhoofdplaatsen, tenminste toch niet in de regio Brugge. Archiefonderzoek wijst uit dat er zich pas in 1826-'27, dus negen jaar later, plots een golf van aankopen voordeed. De concrete aanleiding hiertoe was een besluit van de Gedeputeerde Staten van de provincie West-Vlaanderen op 17 januari 1826. Op de agenda stond toen het voorstel van de districtscommissaris van Brugge: “dat er voor elk der hoofdplaatsen der militiekantons zoude bezorgd worden een rad voor de loting der nummers voor de militie.” De Gedeputeerde Staten, die we nu de Bestendige Deputatie zouden noemen, stemden in met dit voorstel en beslisten als volgt: “De hoofdplaatsen van milicie in 't Distrikt Brugge zullen aangeschreven worden

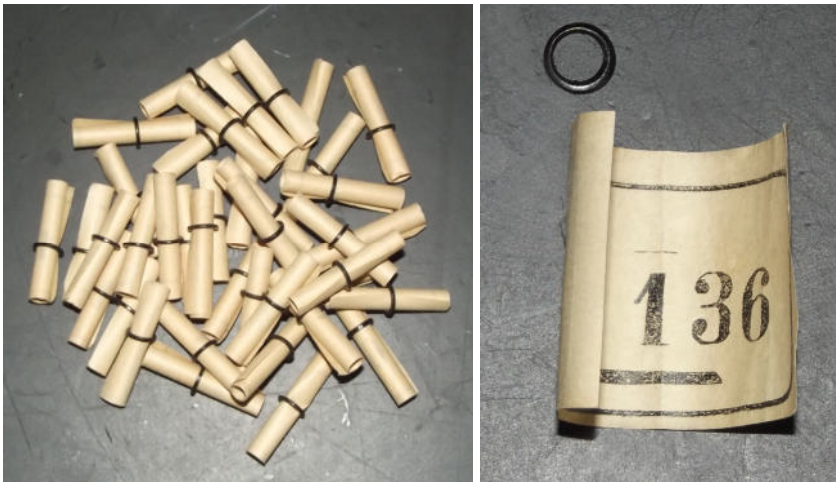

Fig. 23 en 24 - Lotingbriefjes, opgerold in metalen ringetjes in plaats van in kokers (Stedelijke Musea Sint-Niklaas)

om elk negen guldens te betalen tot bekostiging van het rad door den militie commissaris te doen opmaken.”³⁵

Om de draagwijdte van die beslissing goed te begrijpen, is enig inzicht in de bevoegdheden van de districtscommissaris van Brugge nodig. Deze hoge gezagsdrager, die we nu de arrondissementscommissaris zouden noemen, was in de eerste plaats belast met het administratieve toezicht op de plattelandsgemeenten in het ‘district Brugge’. Dit district telde zes kantons, genummerd 1 tot 6, nl. Brugge, Oedelem, Damme, Sint-Pieters, Loppem en Torhout, en bestaat tot op vandaag nog altijd als het *bestuurlijke* arrondissement Brugge. In de tweede plaats oefende hij ook de functie van militiecommissaris uit, en dit niet alleen in zijn eigen district, maar ook — ingevolge een K.B. van 20 januari 1824 — in het district Oostende (met de kantons Oostende, Gistel en Snaaskerke) en in delen van de districten Tielt (kantons Tielt, Wingene en Pittem) en Roeselare (kantons Ardooië en Lichtervelde). Zijn militieressort omvatte dus veertien kantons en was vrij uitgestrekt. Het werd kortweg het ‘Militieressort Brugge’ genoemd en stemde in grote lijnen overeen met het pas recentelijk, sinds 1 april 2014 afgeschafte *gerechtelijke* arrondissement Brugge. (Over de indeling van de provincie in arrondissementen, districten en kantons, zie bijlage p. 37)

Kortom, het besluit van de Gedeputeerde Staten om in elke kantonhoofdplaats een lotingtrommel te voorzien, zal zeker niet alleen bedoeld geweest zijn voor de zes kantons van het district Brugge, zoals de letterlijke tekst van het besluit laat uitschijnen, maar wel degelijk voor alle veertien kantons van het militieressort Brugge.

Van de brief die de militiecommissaris, jonker Philippe Veranneman (zie kadertekst p. 32), naar al deze kantonhoofdplaatsen verstuurde, vonden we nergens een exemplaar terug. Onze zoektocht in diverse

Philippe Veranneman districtscommissaris en burgemeester van Brugge

Jonkheer Philippe Jean Ignace Veranneman de Watervliet (Brugge 1787-Hertsberge 1844) was, als districtscommissaris van Brugge, de opdrachtgever voor het maken van de Loppemse lotingtrommel.³⁶

Hij stamde uit een adellijke, uit Zeeland afkomstige familie, bekend als de heren van Watervliet. Hij huwde in 1817 met Hortense de Peellaert (1800-1852). Reeds in 1816 liet hij zijn oude adellijke titel door Willem I herbevestigen. Hij werd dan ook meteen opgenomen in de 'Ridderschap van West-Vlaanderen'.

Hij bouwde een politieke carrière uit onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, als lid van het Voorlopig Bestuur van het departement (1814-1815), als lid van de Provinciale Staten van West-Vlaanderen (1815-1828), als gemeenteraadslid van Brugge (1817-1818) en als lid van de Gedeputeerde Staten (1820-[1823?]). Zijn loopbaan kwam in 1828 in een stroomversnelling: hij werd in dat jaar afgevaardigde in de Tweede Kamer der Staten-Generaal en burgemeester van Brugge.

Tussen zijn politieke mandaten door vervulde Philippe Veranneman ook nog een ambtelijke loopbaan. Bij de oprichting van de 12 plattelandsdistricten in 1818 nam hij ontslag als gemeenteraadslid om districtscommissaris van Torhout te worden. Hij oefende dit ambt uit van 1 mei 1818 tot 13 juli 1820, om daarna lid te worden van de Gedeputeerde Staten.³⁷ Op 14 mei 1823 werd hij opnieuw benoemd tot districtscommissaris, nu van het district Brugge.³⁸ Hij oefende dit ambt uit totdat hij in 1828 burgemeester van Brugge werd.

Tijdens de revolutiedagen van augustus-september 1830 was Veranneman niet in zijn stad, maar nam hij in Den Haag deel aan de zittingen van de Tweede Kamer. Die afwezigheid (4 weken) werd zijn politieke ondergang. Bij zijn terugkeer in het intussen onafhankelijke België bleek zijn plaats in het stadhuis al ingenomen door een nieuwe dienstdoende burgemeester, Jean-Baptiste Coppieters 't Wallant. Veranneman nam ontslag op 22 oktober 1830 en trok zich terug op zijn kasteel in Hertsberge, waar hij in 1844 op 57-jarige leeftijd overleed.

Van Philippe Veranneman is voor zover we weten geen portret meer bewaard gebleven. In Oostkamp treffen we wel nog zijn grafmonument aan, een grote arduinen grafplaat, ingemetseld in de buitenmuur van de Sint-Pieterskerk.

gemeentearchieven leert ons wel dat deze brief, die de kracht van een bevelschrift had, wel degelijk werd verstuurd en bovendien zijn uitwerking niet miste. Niet alleen Loppem kocht toen immers een lotingtrommel, ook alle andere kantonhoofdplaatsen waar we archiefonderzoek verrichtten, deden hetzelfde. We deden steekproeven in de volgende gemeentearchieven:

- Brugge³⁹, Gistel⁴⁰, Ardooië⁴¹ en Torhout⁴², kantonhoofdplaatsen sedert ten laatste 1802 ⁴³
- Oedelem⁴⁴ en Pittem⁴⁵, kantonhoofdplaatsen vanaf 1817
- Lichtervelde⁴⁶ en Sint-Pieters-op-de Dijk⁴⁷, kantonhoofdplaatsen vanaf 1823 (zoals Loppem)

Deze steekproef lijkt ons voldoende representatief: niet alleen komen gemeenten aan bod die militiekantonhoofdplaats waren sedert 1802, 1817 en 1823, bovendien zijn deze hoofdplaatsen geografisch mooi gespreid over de verschillende districten van het militieressort Brugge.

Dit archiefonderzoek voert ons steeds naar dezelfde conclusie: alle genoemde gemeenten kochten in 1826 een lotingtrommel en betaalden hiervoor 9 gulden. Dit bedrag werd “gestort in de kas van den Agent van den algemeenen Rijks-Kassier te Brugge”. Een zekere J. van Zuylen van Nyevelt oefende dit ambt uit. Vermoedelijk was dit Jean-Jacques (1801-1875), een zoon van André-Patrice van Zuylen van Nyevelt, de “Administrateur van ’s Rijks Schatkist” te Brugge.⁴⁸

In Oedelem merken we iets heel eigenaardigs op: deze gemeente boekte in haar jaarrekening van 1826 wel twee keer een uitgave van 9 gulden! Op 27 februari 1827 werd 9 gulden betaald “aan Hendericus van Geerdegom te Brugge voor het maeken eene bosse voor de loting der milicie” en op 26 augustus 1827 werd nogmaals 9 gulden betaald “aan Mijnheer van Zuylen Rijkskassier voor loten bus voor de milicie.” Beide

uitgaven werden in de jaarrekening van 1826 netjes en heel opvallend onder elkaar ingeschreven.

Het is natuurlijk ondenkbaar dat Oedelem twee lotingtrommels zou hebben gekocht. Dit moet wel een vergissing zijn. In het archief van Torhout vinden we wellicht de verklaring. Torhout voegde bij zijn stadsrekening van 1826 een kwitantie van 9 gulden, te betalen aan Hendrik Van Gierdegom te Brugge “over levering eener Loting Kas voor de nationale militie”, maar uit een bijgevoegd borderel blijkt dat diezelfde 9 gulden werd gestort “ten Kantore van den heer agent van den gemeenen Rijks Kassier te Brugge”. Het ging hier dus zeker en vast over één en dezelfde aankoop. Ook in Oedelem zal dit wel het geval geweest zijn ... alleen had men dat daar blijkbaar niet vlug genoeg door, met als gevolg dat de uitgave twee keer werd geboekt in de jaarrekening.

Ook elders in het militieressort Brugge verliep de aankoop vermoedelijk volgens hetzelfde stramien: de gemeente stortte 9 gulden in de rijkskas, maar het was Hendrik Van Gierdegom, een Brugse timmerman, die de lotingtrommels maakte en leverde.

Ons algemene besluit luidt dan ook als volgt: *de lotingtrommels die de verschillende kantonhoofdplaatsen van het militieressort Brugge in 1826 aankochten en betaalden aan “s Rijks Schatkist”, werden waarschijnlijk allemaal vervaardigd door Hendrik Van Gierdegom. De opdracht hiervoor ging uit van de Brugse districtscommissaris Philippe Veranneman. Wellicht werd Hendrik Van Gierdegom na een vergelijkende prijsoffertevraag aangeduid als leverancier van al deze lotingtrommels. Meteen begrijpen we zo waarom Loppem, Lichtervelde en Oedelem tot op vandaag een identiek exemplaar bezitten. Ook de lotingtrommel van Pittem moet wellicht, ondanks zijn ietwat afwijkend voorkomen, aan Hendrik Van Gierdegom toegeschreven worden. Elders in het militieressort Brugge, o.m. in Ardoorie, Brugge, Gistel, Oostende, Tielt en Torhout enz. geraakten de*

lotingtrommels blijkbaar zoek, ergens tussen 1909 en nu, en zijn deze vermoedelijk te beschouwen als definitief verloren ...

We eindigen met een woordje over de ambachtsman die onze Loppemse lotingtrommel vervaardigde. Hendrik Van Gierdegom werd te Brugge geboren op 3 maart 1790 en overleed er op 2 maart 1853. Hij was een zoon van de Brugse timmerman Joseph Van Gierdegom en diens tweede echtgenote Marie Raeckelboom. Zijn beroep was ‘schrijnwerker’ en ‘timmerman’. Hij trouwde op 4 mei 1820 met Sophie Hanno, dochter van een Brugse steenhouwer. Het gezin veranderde regelmatig van adres in de Brugge binnenstad: tussen 1826 en 1853 woonden ze achtereenvolgens in de Stalijzerstraat, Kelkstraat, Nieuwland, Ezelstraat, Sint-Catharinastraat, Gentpoortstraat en Roompotstraat.⁴⁹

Hendrik Van Gierdegom had een dertig jaar oudere halfbroer⁵⁰ die heel wat bekender werd: Joseph-François Van Gierdegom (1760-1844), meester-timmerman, architect en architectuurleraar aan de Brugse academie. Hij gaat door als één van de belangrijkste vertegenwoordigers van het classicisme en het vroege neoclassicisme in Brugge. Het Groeningemuseum bezit een mooi portret van hem, geschilderd door Joseph Ducq. Tot zijn belangrijkste realisaties behoren de luxueuze ambtswoning van de gouverneur, het stadspaleis van de familie de Potter de Droogenwalle op de Dijver (nu Europacollege), het kasteel Forreist in Sint-Andries en belangrijke restauratie- en reconstructiewerken zoals aan de H. Bloedkapel, de Criminele Griffie en de Poortersloge.⁵¹

Anders dan zijn befaamde halfbroer, die tot de Brugse culturele elite behoorde en toegang had tot de hogere kringen, was Hendrik Van Gierdegom een eenvoudige timmerman en schrijnwerker. De kwitanties voor de geleverde lotingtrommels ondertekende hij trouwens met een kruisje: hij kon dus blijkbaar lezen noch schrijven, wat toch verwonder-

lijk is. Het neemt niet weg dat hij een fijne, bekwame ambachtsman was. De nog bewaarde lotingtrommels van zijn hand zijn hiervan de blijvende getuigen.

Met dank aan

Albert Dhont, Ides D'hont, Roger Deceur, Jef Bogaert, Arnold Buffel, Bertrand Denys en Eddy De Wispelaere.

Els Baetens (Stedelijke Musea Sint-Niklaas), Freddy Buys (Gemeentelijk Heemkundig Museum Beveren-Waas), Sabine Deruyck (gemeente Pittem), Wilfried Devoldere (Heemkring Valère Arickx, Pittem), John Dumaray (antiquair Oudenburg, leraar meubelrestauratie V.T.I. Brugge), Noël Geirnaert (Stadsarchief Brugge), Jan Gordts (Heemkundige kring HAGOK, Haacht), Sonja Jacobs (stad Zoutleeuw), Jan Janssens (Museum Rietgaverstede, Nevele), Conny Lambert (Gemeente Beerne), Filip Van Devyvere (Heemkring Lichtervelde), Johan Vannieuwenhuyse (Provinciaal Archief West-Vlaanderen) en Paul Warnier (Maat voor Maat, Oostkamp).

Bijlage: arrondissementen, districten en (militie-)kantons in de provincie West-Vlaanderen: een territoriale puzzel

Sedert de Franse Revolutie onderging de bestuurlijke indeling van de provincie West-Vlaanderen regelmatig wijzigingen. Hieronder bekijken we de krachtlijnen van die ontwikkeling en zoomen we in op de specifieke situatie in de militiekantons van het arrondissement Brugge, bijzonderlijk het kanton Loppem.⁵²

Sedert begin 1800 was het Leidedepartement ingedeeld in 4 arrondissementen: Brugge, Veurne, Kortrijk en Ieper. Deze waren op hun beurt, vanaf eind 1801, ingedeeld in 36 vredegerichtskantons, die ten laatste sedert 1802 ook dienst deden als militiekantons. Het arrondissement Brugge telde 12 dergelijke kantons, met als hoofdplaatsen: Ardoonie, Brugge 1 tot 5, Gistel, Oostende, Ruiselede, Tielt en Torhout 1 en 2.⁵³ De territoriale indelingen voor gerecht, bestuur en militie vielen tijdens het Franse bewind samen. Aan het hoofd van elk arrondissement stond een onderprefect, die onder meer was belast met het bestuurlijke toezicht op de municipaliteiten (gemeenten) en met de organisatie van de conscriptie in zijn ressort.

In de Hollandse periode ging die territoriale eenduidigheid verloren. Omdat de gerechtelijke kantons onderling grote afwijkingen qua inwonerstal vertoonden, zorgde het Hollandse bestuur op 10 februari 1817 voor een herindeling van de provincie in 52 militiekantons.⁵⁴ Het arrondissement Brugge telde voortaan 16 militiekantons in plaats van 12: Ardoonie, Brugge 1 tot 3, Gistel, Oostende, Ruiselede, Tielt, Torhout en verder als nieuwe kantons: Dudzele, Eernegem, Houtave, Kortemark, Oedelem, Oostkamp en Pittem. De onderintendant, die sedert 1814 in de plaats was gekomen van de onderprefect, vervulde ook de taak van militiecommissaris.

Nog geen jaar later, op 3 januari 1818, werden de bestuurlijke arrondissementen opgedoekt en werd de provincie, op voorstel van de Provinciale Staten, ingedeeld in 12 plattelandsdistricten, met aan het hoofd telkens een districtscommissaris die ook het ambt van militiecommissaris waarnam. Anders

dan bij de vroegere arrondissementscommissaris, bleef zijn toezichtstaak beperkt tot de plattelandsgemeenten. In de steden ('ontvoogde' gemeenten) had hij geen zeggenschap, behalve op het vlak van de militie.⁵⁵ Als districtscommissaris van Brugge werd François Van Praet benoemd op 6 april 1818. Philippe Veranneman werd diezelfde dag benoemd in het (minder belangrijke) district Torhout.

Algauw kwamen de Provinciale Staten erachter dat die 12 districtscommissarissen eigenlijk te veel geld kostten en probeerden zij de hogere overheid ervan te overtuigen om dit aantal weer te reduceren. Naast het financiële argument speelden ook politieke motieven.⁵⁶ Met de invoering van de plattelandsdistricten hadden de raadsleden van de Provinciale Staten eigenlijk graag willen terugkeren naar de aloude bestuurlijke inrichting van het platteland, ongeveer zoals die had bestaan vóór de Franse Revolutie. Toen hadden de 'parochies' op het platteland geen eigen plaatselijk bestuur, maar werden zij van hogerhand bestuurd door instellingen zoals de magistraat van het Brugse Vrije. In elke 'parochie' was die magistraat vertegenwoordigd door een 'hoofdman'. Kortom, de achterliggende bedoeling van de districtshervorming was eigenlijk om de verkozen gemeenteraden, 'maires' en 'adjoints' op het platteland uit te schakelen en te vervangen door 12 bestuurscolleges, één voor elk district.

In dit opzet slaagden de Provinciale Staten niet: de indeling in 12 districten kwam er weliswaar, maar de zelfstandige municipaliteiten uit de Franse tijd bleven behouden. Algauw wilden de Provinciale Staten daarom van die 12 'dure' districten weer af geraken. In zitting van 10 juli 1818 drukten ze de wens uit om terug te keren naar de vroegere (uit de Franse tijd stammende!) situatie met 4 'districten' en op 10 januari 1820 dienden zij een verzoek in die zin in bij de Koning. De uitdiensttreding en niet-vervanging van 4 districtscommissarissen, o.m. van Philippe Veranneman die ontslag nam op 13 juli 1820, maakte een oplossing plots dringend... Bij K.B. van 24 september 1820 besliste de Koning daarom de districtscommissaris van Brugge te belasten "met de provisoire waarneming van den post van distrikt-commissaris [...] over de [vacante] distrikten van Ostende en Thourout", het district Tielt werd voorlopig verenigd met dat van Roeselare.⁵⁷ Een regeling met een 'definitiever' karakter kwam er op 7 maart 1823. De Koning ondertekende toen een

K.B. dat het aantal districten herleidde tot 8: Brugge, Oostende, Diksmuide, Veurne, Ieper, Kortrijk, Tielt en Roeselare.⁵⁸ Die 8 districten zijn tot op vandaag onveranderd blijven voortbestaan als de 8 *bestuurlijke* arrondissementen van West-Vlaanderen. Even later, op 14 mei 1823, benoemde de Koning de 8 nieuwe districtscommissarissen. Philippe Veranneman kreeg nu het belangrijkste district Brugge toegewezen.

Wat de militiebevoegdheid betreft, haalden de Provinciale Staten wel min of meer hun slag thuis, d.w.z. een reductie tot 4. Op 16 november 1823 werd de provincie helemaal heringedeeld in 50 militiekantons en even later, op 20 januari 1824 werden die kantons toegewezen aan slechts 4 van de 8 districtscommissarissen, nl. die van Brugge, Kortrijk, Ieper en Veurne.⁵⁹ De districtscommissaris van Brugge was zodoende, tenminste wat de militie aangaat, niet enkel bevoegd in zijn eigen district (met 6 militiekantons: Brugge, Oedelem, Damme, Sint-Pieters, Loppem en Torhout), maar ook in het district Oostende (met 3 kantons: Oostende, Gistel en Snaaskerke), in een deel van het district Tielt (3 kantons: Tielt, Wingene en Pittem) en in een deel van het district Roeselare (2 kantons: Ardoioie en Lichtervelde). Zijn militieressort omvatte dus in totaal 14 militiekantons en werd kortweg het ‘Militieressort Brugge’ genoemd. Dit gebied stemde *grosso modo* overeen met het arrondissement Brugge uit de Franse tijd en bleef tot 1 april 2014 voortbestaan als het *gerechtelijke*

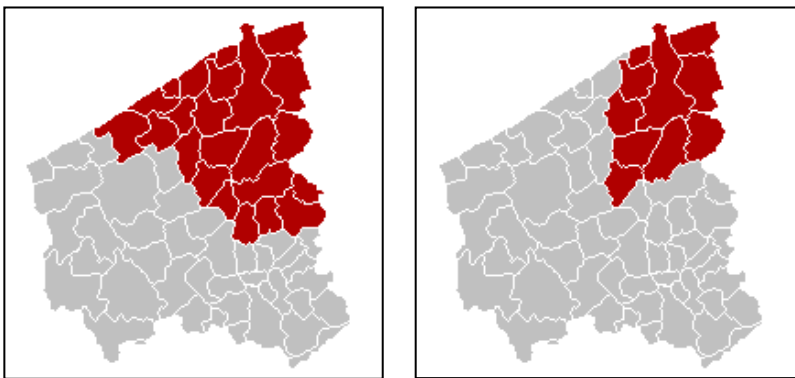

Fig. 25 en 26 - Links het gerechtelijk, rechts het administratief arrondissement Brugge (Bron: Wikipedia)

lijke arrondissement Brugge. (Sedert die datum vormt West-Vlaanderen in zijn geheel één gerechtelijk arrondissement.)

Na de Belgische Revolutie bleef die toestand onveranderd tot de Gemeenten Provinciewet van 1836. De districten werden dan weer omgevormd tot arrondissementen. De arrondissementscommissaris werd bevoegd voor de plattelandsgemeenten met minder dan 5000 inwoners. Vanaf 1887 werd hij bevoegd voor alle gemeenten. Aan de kantonindeling werd niet of nauwelijks meer geraakt. Zodoende kon Loppem zijn positie als hoofdplaats van het 5^e militiekanton vasthouden. Door de invoering van de beperkte en algemene persoonlijke dienstplicht, respectievelijk in 1909 en 1913, verloren de militiekantons hun belangrijkste bestaansreden. Er restte deze kantons alleen nog een praktische gebruikswaarde voor administratieve doeleinden, o.a. de samenstelling van de militieraden. Ingevolge een K.B. van 8 december 1913 speelde Loppem zijn statuut van kantonhoofdplaats kwijt. De gemeenten Loppem, Sint-Michiels, Snellegem, Zedelgem en Zerkegem gingen toen over naar het militiekanton Blankenberge; de gemeenten Oostkamp en Waardamme werden toegewezen aan het militiekanton Brugge.⁶⁰

Eindnoten

¹ Roger Deceur (°Loppem 5.12.1928), zoon van Yvonne Deceur en kleinzoon van Alfred Deceur. Gehuwd met Cecile Talloen.

² Raymond Verstraete (Loppem 20.1.1897-Brugge 14.7.1967), gehuwd met Marie-Louise Vandaele uit Zedelgem; gemeenteraadslid van 1947 tot aan zijn overlijden; schepen van openbare werken van 1947 tot 1958; ook actief in de C.O.O.; secretaris van de heemkundige kring van Loppem; auteur van diverse heemkundige artikels die tussen 1962 en 1968 verschenen in het *Brugsch Handelsblad* en *Het Nieuwsblad*; alsook van het boek *Loppem onder de oorlog 1914-1918*, Loppem, Heemkundige Kring Loppem, 1964, 51 p.; een uitvoerige biografische notitie werd geschreven door Bertrand DENYS, *Van Gemeenzaamheid Sint-Martinus tot v.z.w. Ziekenzorg-C.M. Loppem 1886-1896*, 1986, p. 20-21.

³ Albert Dhont (°Loppem 4.2.1934), gepensioneerd leraar van de abdijschool Zevenkerken, gehuwd met Madeleine Claes; gemeenteraadslid van Loppem van 1965 tot 1976 en schepen van Loppem van 1965 tot 1970; gemeenteraadslid van Zedelgem

van 1977 tot 2000 en schepen van cultuur van 1977 tot 1982; medeauteur, samen met Alban VERVENNE van *De geschiedenis van Loppem*, Loppem, Heemkundige Kring, 1974; auteur van *De taaltuin van Loppem en omstreken*, Loppem, 2001 en van diverse heemkundige artikels in het *Brugsch Handelsblad* en in *Zilleghem*; laureaat van de cultuurprijs van de gemeente Zedelgem in 2002 en winnaar van de Gouden Feniks, de cultuurprijs van het Houtland in 2008.

⁴ De overdracht geraakte in een stroomversnelling na een vraag van gemeenteraadslid en N-VA-fractie leider Jef Bogaert in de gemeenteraad van 26 maart 2015. Zie hierover het artikel van Danny LINGIER, 'Zedelgem krijgt oude lotingtrommel terug', *Het Nieuwsblad*, 3 sept. 2015, p. 27.

⁵ Voor de historiek van de militieloting, zie o.a.: Luc DE VOS, *Het effectief van de Belgische Krijgsmacht en de militiewetgeving 1830-1914* (Centrum voor Militaire Geschiedenis. Bijdragen, nr. 20), Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 480 p.; Luc DE VOS e.a. *Belgische militaire geschiedenis aan de hand van documenten (1830-1990)*, Brussel, Kon. Mil. School, s.d., 216 p.; Roger V. VERBEKE, 'Dienstplicht en soldatenleven', *Volkkundig Jaarboek 't Beertje*, 3, Brugge, Bond van Westvlaamse Volkskundigen, 1979, p. 3-35; Yvon FONTEYNE, *Conscriptie in de Franse tijd. Voordracht gehouden op 26 mei 1998 in het gemeentehuis van Boom* (geraadpleegd op users.skynet.be); Herman KNAEPS, 'Loting en conscriptie', *Kempensche Tydinghen*, nr. 47, april-juni 2007, p. 7-20.

⁶ *Verzameling der Acten van algemeen bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1817, p. 101-108; *Ibidem*, 1824, p. 76-87. Bekegem en Roksem behoorden nooit tot het militiekanton Loppem, zoals werd beweerd door Alban VERVENNE & Albert DHONT, *De geschiedenis van Loppem*, Loppem, Heemkundige Kring, 1974, p. 143.

Voor de historiek van de militieloting in Loppem, zie Raymond VERSTRAETE, 'De loting te Loppem', *Brugsch Handelsblad*, 20 juli 1963; Albert DHONT, 'Loppem in vroeger dagen. 35: De militieloting', *Parochieblad Loppem*, 1969; Alban VERVENNE & Albert DHONT, *De geschiedenis van Loppem*, Loppem, Heemkundige Kring, 1974, p. 131 en 143; Georges CLAEYS, *Kroniek van Oostkamp*, Brugge, Marc Van de Wiele, 1985, p. 379-380; Luc BONDUEL, *Het Zedelgem, Veldegem, Loppem en Aartrijke van toen*, Brugge, Marc Van de Wiele, 1983, p. 93.

⁷ R.A. Brugge, Gemeentearchief Loppem, nr. 33, repertorium van ingekomen brieven 1823-1832, brief van de militiecommissaris van 16 feb. 1824.

⁸ R.A. Brugge, Gemeentearchief Loppem, nr. 32, notulen gemeenteraad 1819-1840.

⁹ Carolus Josephus Vermoete (Brugge 29.11.1792-Brugge 15.04.1865), in 1819 gehuwd met Theresia Isabella Kindts (Brugge 11.11.1800-Brugge 22.08.1822) en in 1823 hertrouwd met Ferdinanda Laurentia Fraeys (°Brugge 21.08.1788), gemeentesecretaris van Loppem van 1823 tot 1830 en ontvanger van 1834 tot 1864; woonde in het Gentpoortkwartier in Brugge. Bij zijn huwelijk in 1819 was Karel Vermoete onderchef in het 4de bureau van het provinciebestuur; in 1823 had hij als beroep

- kruidenier. In de bevolkingsregisters 1846-1866, C14 vonden we als beroep 'keersgieter' (zie www.archiefbankbrugge.be).
- ¹⁰ Joseph-Bernard van Caloen (Brugge 19.10.1776-Brugge 17.10.1848), burgemeester van Loppem van 1815 tot 1830, gehuwd met Marie Christine de Potter de Droogewalle (Brugge 11.05.1793-Brugge 31.10.1864).
- ¹¹ R.A. Brugge, Gemeentearchief Loppem, nr. 55, gemeenterekening 1826; nr. 71, kwijtschriften gemeenterekening 1826.
- ¹² Magda CAFMEYER, *Van doop tot uitvaart. Een kijk op het volksleven in het Noordoosten van West-Vlaanderen*, Brugge, Bond van de Westvlaamse Folkloristen, 1958, p. 54.
- ¹³ R.A. Brugge, Gemeentearchief Loppem, nr. 71, kwijtschriften rekening 1826.
- ¹⁴ Magda CAFMEYER, *o.c.*, p. 53-56; zie ook E. DE WISPELAERE, 'De militieloting', *Brugs Ommeland*, 1962, nr. 2, p. 52-58.
- ¹⁵ Voor de historiek van de gemeenteschool en de 'patronage', zie Albert DHONT, 'De Costerye-school en de Oude Patronage te Loppem', *Het Volk*, 2 december 1958 (heruitgegeven in *Brugsch Handelsblad*, 19 oktober 1963); Raymond VERSTRAETE, 'Hoe Loppem onderwijs kreeg', *Het Nieuwsblad*, 8 dec. 1965; Raymond VERSTRAETE, 'Schoolgebouwen onder sloophamer', *Het Nieuwsblad*, 21 januari 1967; A. VERVENNE en A. DHONT, *Geschiedenis van Loppem*, Loppem, 1974, p. 138-139; A. VERVENNE, *De parochie Sint-Martinus te Loppem*, Loppem, 1980, p. 117 en 120.
- ¹⁶ Leon van Ockerhout (Brugge 1829-1919), gehuwd met Zoé van de Woestyne, bewoner van het kasteel Emmaüs te Loppem, katholiek politicus, provincieraadslid (1864-1874), gemeenteraadslid van Brugge (1872-1919), senator (1874-1878 en 1879-1912) en steunpilaar van katholieke en caritatieve werken; zie E. COPPIETERS DE TER ZAELE, *Histoire de la famille van Ockerhout à Bruges*, Loppem, 1961, p. 115-119.
- ¹⁷ Leon Coppieters (1855-1931), gehuwd met Claire Ruffo de Bonneval de la Fare, bewoner van het Vijverskasteel, gemeenteraadslid (1887-1926) en schepen (1891-1926) van Loppem, provincieraadslid (1912-1921) en stichter en voorzitter van talrijke sociale verenigingen in Loppem. Zie Bertrand DENYS, 'Zij ijverden voor de sociaal-culturele verheffing van hun volk: Julien Janssens (Veldegem) en Leon Coppieters (Loppem)', *Zilleghem*, jg. 21 (2000), p. 12-19.
- ¹⁸ Edmond D'Huvertterre (Ruisselede 1869-Houtave 1947), onderpastoor te Loppem van 1898 tot 1924; zie Alban VERVENNE, *De parochie Sint-Martinus te Loppem en haar pastoors van 1300 tot heden*, Loppem, Heemkundige Kring, 1980, p. 119-121.
- ¹⁹ Vanaf 1934 sprak men van d'Oude Patronage, want er stond toen een 'nieuwe' Patronage aan de Ieperweg (informatie Ides D'hont).
- ²⁰ Alfred Deceur (Loppem 9.12.1869-Loppem 25.1.1945), kleermaker, conciërge van de 'patronage' van 1905 tot aan zijn overlijden en 'publicateur' van 1904 tot 1941, d.i. aankondiger of omroeper van officiële berichten vanop de 'kerktegél'.

Voor die laatste bijfunctie kreeg hij van de gemeente Loppem een ‘jaarwedde’ van 15 frank, die in 1920 op 30 frank werd gebracht. Zie hierover Raymond VERSTRAETE, ‘De “publicateur” op de “kerkstege!”’, *Brugsch Handelsblad*, 24 april 1965.

- ²¹ Nadat de familie Deceur in 1963 de onderwijzerswoning had ontruimd, bleef de ‘Oude Patronage’ niet zo lang meer voortbestaan. In 1965 besliste de provincie tot het verbreden van de provincieweg Steenbrugge-Heidelberg, met zeer ingrijpende gevolgen voor de dorpskom van Loppem. Het rooilijn- en onteigeningsplan, dat de gemeenteraad goedkeurde op 7 mei 1966, voorzag o.a. in de onteigening en afbraak van de oude gemeenteschool en van minstens een tiental woningen in de dorpskom, waarvan sommige al eeuwen oud waren. Het historisch gegroeide dorpsweefsel van Loppem ruimde baan voor Koning Auto. Wat er nog overbleef van de oude dorpskern werd in 1999 officieel beschermd als dorpsgezicht.

Op 14 april 1967 besliste de gemeenteraad om de gemeenteschool te laten slopen. Toch bleven de gebouwen nog enkele jaren in gebruik, eerst als materiaaldepot van de gemeente, daarna als jeugdlokaal van de K.S.A. Sint-Paulus. De onderwijzerswoning werd eerst nog bewoond door de familie Buffel, daarna door de familie Hagymasy. Het jaar waarin de oude schoolgebouwen effectief werden afgebroken, konden we niet achterhalen. Wellicht gebeurde dit pas begin de jaren '70, kort voor de heraanleg van het dorpscentrum. Geraadpleegde bronnen: notulen gemeenteraad Loppem, 6/11/1965, 15/1/66, 7/5/66, 9/9/66, 14/4/67; notulen schepencollege Loppem, 25/5/69 en 18/6/69; dossier L.865.1/2 Verbeteringswerken provinciale baan Steenbrugge-Heidelberg, vak Steenbrugge-Dorp, 1960-1964; dossier L.865.1/2 ‘Dorp plein’: ontwerp van verbeteringswerken 1961-1962.

- ²² Roger Deceur herinnert zich dat er op die zolder ook nog twee houten bordes stonden, één van de geitenbond en één van de stierenkeuring, alsook een pak papieren van de verkiezingen Barbier-van Caloen met handgeschreven uitnodigingen tot de stemming. Al deze zaken kwamen in het haardvuur terecht. Het lotingtrommeltje werd gelukkig gered.

- ²³ Achiel Bonduel (Pittem 31.8.1920-Brugge 22.5.2004), echtgenoot van Christiana Vandeneede; laatste veldwachter van de gemeente Loppem en politie-inspecteur van Groot-Zedelgem.

- ²⁴ Maurice Vanlersberghe (Yzendijke 1.11.1916-Zedelgem 16.7.1989), schrijnwerker-meubelmaker, gehuwd met Paula Aneca.

- ²⁵ Karel Vandenberghe (°Moere 11.03.1935), thans wonend in Ruddervoorde.

- ²⁶ Hiervoor raadpleegden we de volgende bronnen:

Aalst: <http://erfgoedinzicht.be/stedelijk-museum-aalst/data/2779> en https://velehanden.nl/projecten/bekijk/details/project/als_militieregisters

Beveren-IJzer: Bart PATTYN, ‘2014-2018 Tier maréchal de logies Gabriël Joseph

Vanrobaeys', *Modest: tijdschrift van de Kring 2 Artillerie*, jg. 61 (2013), nr. 1, p. 9 (zie ook www.2de-artillerie.be/tijdschrift_Modest/Modest2013-1.pdf)

Beveren-Waas: www.yumpu.com/nl/document/view/7579632/antwerpen-honderd-jaar-geleden-koninklijke-gidsenvereniging-/13

Gent: http://museuminzicht.be/public/collecties/oidk_detail/index.cfm?id=hva1985-035 ; www.huisvanalijn.be/product/lotingtrommel

Grotenberge: www.zottegem.be/resources/site1/General/erfgoed/Folklore.pdf

Haacht: <http://blogimages.bloggen.be/tilloenk/attach/55049.pdf>; <http://zand.inehand.blogspot.be/2012/02/laatste-loting.html>; www.nieuwsblad.be/cnt/bltny_20100217_001; A. VAN AERSCHOT, 'Tachtig jaar geleden had te Haacht de laatste loting plaats', *Haachts Oudheid- en Geschiedkundig Tijdschrift (HOGT)*, jg. 4 (1989), p. 133-149; J. GORDTS, 'De laatste Tildonkse lotelingen', *Tilloenk vruger*, 2006, p. 27-28; H. VANNOPPEN, 'De loting werd 100 jaar geleden in het militiekanton Haacht afgeschaft', *HOGT*, jg. 23 (2008), p. 261-270.

Lichtervelde: Filip VAN DEYVERE, 'De mobilisatie van 1914', *Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele te Lichtervelde*, jaarboek 30 (2014), p. 16; (Filip VAN DEYVERE), 'Lotingtrommel', *Infoblad gemeente Lichtervelde*, nr. 25 (mei-juni 2015)

Lokeren: <http://lokerseliedjes.be/Liedjes%20uit%20De%20Soevereinen/Liedjes%20uit%20De%20Soevereinen/De%20loteling.html>

Maaseik: www.dbnl.org/tekst/_vla016199301_01/_vla016199301_01_0039.php

Menen: Herman KNAEPS, 'Loting en conscriptie', *Kempensche Tydinghen*, nr. 47 (april-juni 2007), p. 12.

Nevele: <http://users.belgacom.net/nevele/cultuur/rietgaverstede.htm>

Oedelem: Edelhart MATTHIJS, 'De militieloting in het eerste Kanton (Brugge)', *Bos en Beverveld*, jaarboek 1 (1966), p. 23.

Oudenaarde: www.museuminzicht.be/public/collecties/obj_detail/index.cfm?id=mou00491

Pittem: Wilfried DEVOLDERE, 'Roeselaarnaar sneuvelt in de Slag van Leipzig (1813)', *Stamboompje: Zuid- en Middenwestvlaams V.V.F.-krantje*, jg. 29, nr. 1 (jan. 2001), p. 11.

Sint-Niklaas: www.museuminzicht.be/public/collecties/obj_detail/index.cfm?id=smsnSN.W.4447

Turnhout: www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20140914_01266788; http://taxandria.museum.turnhout.preview.anaxis.be/_uploads/www.taxandriamuseum.be/downloads/Objectfiche_oktober_2014.pdf

Wetteren: www.bloggen.be/tilloenk/archief.php?ID=854673

Zoutleeuw: www.seniorenclubaalst.be/doc/daguitstap_08052012.pdf

²⁷ Zie o.a. https://fr.wikipedia.org/wiki/Service_militaire_en_France; het meest accurate overzicht van de Franse wetgeving in verband met de militieloting, dat we

aantroffen is: Bernard GILDAS. 'Le tirage au sort (1792-1905)', in: *Répertoire numérique de la série R : affaires militaires : 1800-1939*, Troyes, Archives départementales de l'Aube, 1970 (geraadpleegd op: pchgenweb.free.fr/Le_tirage_au_sort_par_Gildas.doc).

²⁸ "L'administration centrale mettra dans une urne tous les noms des conscrits des deuxième et troisième classes de ce canton, et en extraira un nombre de noms égal à la quantité de conscrits à fournir par lui pour remplir le contingent. Cette opération sera faite pour chacun des cantons, successivement et sans discontinuation, en séance publique." (Instruction du Ministère de la guerre sur la loi du 28 germinal, relative au complément de la levée de deux cent mille hommes, du 29 Germinal an VII).

²⁹ "Le conseil municipal déterminera le mode d'après lequel seront désignés, tant les conscrits qui devront faire de suite partie de l'armée, que ceux qui devront rester en réserve; mais il ne pourra, dans aucun cas, adopter ni le choix par l'âge, ni la désignation au scrutin faite par les conscrits eux-mêmes ou par tout autre." En verder: "Il [le Maire] déclarera ensuite que les conscrits peuvent, pendant l'espace de temps déterminé par le Conseil de la Commune, faire entre eux, et de gré-à-gré, tous les arrangemens qu'ils jugeront convenables pour fournir le contingent demandé à la Commune, pourvu que les individus qu'ils présenteront aient l'âge, la taille, le domicile et les autres qualités voulues par la Loi." (*Recueil ou manuel des arrêtés de la Préfecture de la Lys*. An X, p. 269-270).

³⁰ Décret Impérial relative à la levée des Conscrits de l'an XIII, du 8 Nivôse an 13, art. 21 (zie *Recueil des arrêtés, décisions, lettres et autres actes de la Préfecture de la Lys*, An XIII, p. 219). De originele tekst in het Frans luidt: "On mettra dans une urne autant de bulletins portant chacun un numéro différent qu'il y aura de conscrits devant concourir à la désignation. Chacun d'eux sera appelé pour tirer un billet: en cas d'absence du conscrit appelé, le billet sera tiré par le maire de la commune."

³¹ Art. 39 van de *Instruction Générale sur la conscription*, Parijs, Firmin Didot, 1811, p. 18. (geraadpleegd op https://books.google.be/books/about/Instruction_g%C3%A9n%C3%A9rale_sur_la_conscripti.html?id=widEAAAACAAJ&redir_esc=y)

³² De *Wet omtrent de inrigting van de Nationale Militie* verscheen in het *Staatsblad* nr. 1 van 1817. Het citaat is overgenomen uit de boekeditie die in 1817 werd uitgegeven bij de Gebroeders van Cleef in Den Haag en Amsterdam. Zie <http://www.famvandevelde.nl/militie/wet1817.html#5-loting>. De Franstalige wettekst raadpleegden we op <https://books.google.be/books?id=3dlnAAAAcAAJ>

³³ 'Arrêté fixant les jours du tirage au sort de la milice, du 22 Avril 1817', *Verzameling der Acten van algemeen bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1817, p. 176-180.

³⁴ *Code de la Milice Nationale, de la Garde Civique et de l'Armée de Réserve*. Luik, G. Mahoux, 1832, p. 14-15.

- ³⁵ Provinciaal Archief West-Vlaanderen, Verslagen van de vergaderingen van de Ge-deputeerde Staten van de Provincie West-Vlaanderen, 1826 (PAWV A/1815/1830/Reeks 3/P.B./79).
- ³⁶ Andries VAN DEN ABEELE, *De burgemeesters van Brugge van 1800 tot 1977* (geraad-pleegd op <http://www.andriesvandenabeele.net/AndriesVandenAbeeel/AVDA436.htm>; ook raadpleegbaar op https://nl.wikipedia.org/wiki/Philippe/Veranneman_de_Watervliet); *Jhr. Ph.J.I. Veranneman* (lemma geraadpleegd op http://www.parlement.com/id/vg09lltun5vq/ph_j_i_veranneman); Johan ASPESLAGH, ‘West-Vlamingen in de Tweede Kamer (1815-1830)’, *Biekorf*, jg. 115 (2015) nr. 1, p. 5-23; nr. 2, p. 138-163 (zie vooral p. 162-163); Thomas BIEBAUW, *De geschiedenis van Hertsberge, zijn proosdij, heerlijkheden en de wijk Lodi*. Oostkamp, Heemkundige kringen Oostkamp en Hertsberge, 2012, p. 174-176.
- ³⁷ Provinciaal Archief West-Vlaanderen, bundel briefwisseling i.v.m. bezoldiging van districtscommissarissen 1818-1822 (PAWV A/1815-1830/Reeks 3/P.B./182a); benoemingsbesluit 6 april 1818 in *Verzameling der Acten van algemeen bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1818, p. 156-158.
- ³⁸ Benoemingsbesluit 14 mei 1823 in *Verzameling der Acten van algemeen bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1823, p. 265-266.
- ³⁹ S.A. Brugge, Modern Archief, stadsrekening 1826, f° 70: “Aan den heer Agent van den algemeenen Rijkskassier, ter voldoening van eene Lotingsbus voor de milicie, volgens bevel van betaling n° 221 (...) f 9-00”.
- ⁴⁰ R.A. Brugge, Gemeentearchief Gistel, TBO 54, nr. 20, repertorium briefwisseling 1823-1824. Op 23 mei 1826 werd onder nr. 560 de volgende ingekomen brief geregistreerd: “Militie Commis. - Verzoek een mandaat van f 9-00 voor het doen maken van een doorzichte voorwerp bestemd voor de nationale militie”. De gemeentesecretaris noteerde erbij: “Het zelve gezonden”.
- ⁴¹ R.A. Brugge, Gemeentearchief Ardoonie, INV 296, nr. 36, bewijsstukken bij de rekening 1825-1826: “Kwittantie Wegens Overstorting (...) Lotingsbus voor de milicie f 9-00 betaald aan den algemeenen rijkskassier te Brugge over fondsen niet aankomende voor s’rijks Schatkist”, ondertekend door J. van Zuylen van Nyevelt te Brugge op 26 aug. 1826.
- ⁴² S.A. Torhout, Archief Franse en Nederlandse tijd, nr. 342, register van stadsrekeningen (uitgaven), 1826, uitgave nr. 63: “Voor het maken van eene Lotingkas voor de nationale militie: f 9-00”; *ibid.*, nr. 356, stadsrekening 1827: “Over Lotingkas voor de Nationale Militie: f 9-00”; *ibid.*, nr. 337/1, bundel losse rekeningen en betalingsbevelen 1827: kwittantie van 9 gulden te betalen aan Hindericus van Gierdegom te Brugge “over Levering eender Loting Kas voor de nationale militie, per Budget 1826 art. 63”, gedaan te Torhout 1 juni 1826, met handtekening van secretaris Moke, schepen Fraeys-Vergauwe en handmerk van Hindericus Vangierdegom;

bijgevoegd ook nog een attest, opgemaakt te Brugge op 1 maart 1826 door de Thouroutse ontvanger G. Huys: “De Stad Thourout aan Hindericus Vangierdegom, timmerman binnen de Stad Brugge, voor het volgende ... Debet. Voor opmaking en levering, ingevolge de bevelen van den Wel Edelen gestrengen heer Militie Commissaris van het ressort Brugge, verleend uit kragte der missive van gedeputeerde Staten van den 17 Januari 1826 (...) van eene bus of tonneken met zijn toebehoorten om te dienen voor de Loting der manschappen van de Nationale militie, de somme van Negen guldens.” Een bijgevoegd borderel van 18 oktober 1826 bewijst dat de 9 guldens werden gestort “ten Kantoore van den heer agent van den algemeen Rijks Kassier te Brugge”.

- ⁴³ Deze gemeenten waren al sedert 30 nov. 1801 gerechtelijke kantonhoofdplaatsen, maar werden pas ingevolge een wet van 26 aug. 1805 (8 fructidor XIII) ook als militiekantonhoofdplaatsen aangeduid. Zie hiervoor Sven VRIELINCK, *De territoriale indeling van België (1795-1963)*, Leuven, Universitaire Pers, 2000, p. 725. Nochtans vonden wij een bewijs dat de gerechtelijke kantonhoofdplaatsen van het arrondissement Brugge zeker al sinds 1802, minstens *de facto*, functioneerden als militiekantonhoofdplaatsen: zie *Recueil ou manuel des arrêtés [...] de la Préfecture du Département de la Lys*, an X, p. 283-286.
- ⁴⁴ R.A. Brugge, Gemeentearchief Oedelem, INV 30/12, nr. 46, gemeenterekening 1826: op 27 feb. 1827: “Betaald aan Hendericus van Geerdegom te Brugge voor het maeken eene bosse voor de loting der milicie, volgens mandaat n° 34: 9-00 gulden”; op 26 aug. 1827 “Betaald aan Mijnheer van Zuylen Rijkskassier voor loten Bus voor de milicie volgens kwitantie n° 36: f9-00”.
- ⁴⁵ R.A. Brugge, Gemeentearchief Pittem, INV 344, nr. 706, bewijsstukken bij de rekening 1826: kwitantie nr. 49 en bijgevoegd borderel: “gestort in de kas van den Agent van den algemeen Rijks-kassier te Brugge, door mij ondergeteekende Ontvanger van Pitthem volgens quittantie in dato 4 september 1826, N° 1632: (...) Lotingsbus van de Militie f9-00”.
- ⁴⁶ R.A. Brugge, Gemeentearchief Lichtervelde, TBO 62, nr. 21, gemeenterekening 1826: “Aan den heer Agent 's Rijks Schatkist over aankoop van eene Lotingbus voor de militie volgens extrakt borderel N° 59: f9-00” (aug. 1826).
- ⁴⁷ S.A. Brugge, Gemeentearchief St.-Pieters-op-de-Dijk, nr. 53, gemeenterekening 1826: “Aankoop van een lotingbus voor de Milicie: 6 maart 1826 Betaald aan Henricus ... [onleesbaar wegens een gat in het papier] ... van een bus voor de loting”.
- ⁴⁸ Louis VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *Descendance de Jean-Bernard van Zuylen van Nyevelt et d'Isabelle du Bois*, Brugge, Tablettes des Flandres, 1964, p. 56; *Almanach der provincie van West-Vlaanderen en Wegwijzer der Stad Brugge voor het jaar 1828*, Brugge, C. De Moor, 1828, p. 100.

- ⁴⁹ S.A. Brugge, bevolkingsregisters en registers van de burgerlijke stand, geraadpleegd op www.archiefbankbrugge.be
- ⁵⁰ Joseph-François werd op 12 okt. 1860 geboren uit het eerste huwelijk van Joseph Van Gierdegom met Adriana Vanhalme
- ⁵¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/5233> ; zie ook Brigitte BEERNAERT, *Stad Brugge Open Monumentendag 2013: 'Het beste van 25 jaar'*, Brugge, 2013, p. 33 (brochure ook online op https://www.brugge.be/files/uploads/document/omd2013b_brochure_klein.pdf)
- ⁵² Sven VRIELINCK, o.c., 3 dln.; Johan VAN DER EYCKEN, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Hasselt. Dl. I: Archieven van overheidsinstellingen vanaf 1795 (tot 2009)*, (Gidsen, 74), Brussel, A.R.A., 2010, p. 115-116; Luc SCHEPENS, *De Provincieraad van West-Vlaanderen 1836-1921*, Tielt-Amsterdam, Lannoo, 1976, p. 47 e.v.; Johan VANNIEUWENHUYSE, 'Grenzen aan gezag: bestuurlijke organisatie', in: J. D'HONDT e.a. (red.), *Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in West-Vlaamse archiefdocumenten 1815-1830*, Brugge, 2015, p. 15-17.
- ⁵³ *Recueil ou manuel des arrêtés [...] de la Préfecture du Département de la Lys*, an X, p. 283-286. Zie ook noot 43.
- ⁵⁴ *Verzameling der Acten van alg. bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1817, p. 101-108.
- ⁵⁵ *Ibidem*, 1818, p. 98-131. Art. 58 van het 'Reglement van bestuur voor het platte land van de provincie West-Vlaanderen' luidde als volgt: "Aan de districts-commissarissen, of aan eenige van dezelve, kunnen door den Koning tevens de functien van militie-commissaris, in een bepaald militie-district, worden opgedragen."
- ⁵⁶ J. DE SMET, 'De oorsprong van de acht bestuurlijke arrondissementen der provincie West-Vlaanderen (1823)', *Biekorf*, jg. 36 (1930), p. 22-27; IDEM, 'De bestuurlijke indeling van West-Vlaanderen onder het Nederlands Bewind', *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, jg. 91 (1954), p. 149-154.
- ⁵⁷ *Verzameling van Akten van alg. bestuur der Provincie van West-Vlaanderen*, 1820, p. 262-265. Volgens Sven VRIELINCK, o.c., p. 288 zou het district Tielt tijdens de jaren 1820-'23 onder het gezag van de districtscommissaris van Brugge gestaan hebben. Dit is in strijd met de bepalingen van het K.B. van 24 sept. 1820, maar wordt niettemin bevestigd door de *Nieuwen en nuttigen Almanach der Stad Brugge in 't algemeen, en van het eerste Arrondissement van Ontvang der Provincie van West-Vlaanderen in 't bijzonder*, Brugge, Wwe De Moor, 1821, p. 68-69; 1822, p. 61-62 en 1823, p. 62-63.
- ⁵⁸ *Verzameling der Acten van alg. bestuur der Provincie West-Vlaanderen*, 1823, p. 257-264.
- ⁵⁹ *Ibidem*, 1824, p. 76-89.
- ⁶⁰ K.B. 9 dec. 1913 tot verdeling der gemeenten in militiekantons, in: *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten van België*, 1913, p. 1547-1621.

Kasteel van Loppem

Neogotisch topmonument met rijke kunstcollecties,
romantisch park met vijvers en doolhof

Een ideale daguitstap!

De manege biedt een uniek kader
voor elk evenement, feest of seminarie.

Openingsuren, tarieven en andere info:
www.kasteelvanloppem.be

Steenbrugsestraat 26 - 8210 Loppem

WALCARIUS VERZEKERINGEN

BVBA

Groenestraat 31 bus 2, 8210 Zedelgem

Tel 050 20 06 02

johan.walcarius@verz.kbc.be

KBO 9887 868 615, rekeningnummer BE50 7390 3058 3018

Verbonden agent: FIMSA, 181723A, van kbc-verzekeringen nv, Prof. Roger Van Overstraetenplein 2, 3000 Leuven, btw 0455 982 840, vat Looisew

GARAGE DEKETELAERE
VELDEGEM — LOPPEM

Torhoutsesteenweg 383
8210 Veldegem
Tel: 050/27.74.94

Autobaan 17
8210 Loppem
Tel: 050/822.822

www.opeldeketeleare.be
info@opeldeketeleare.be

Reeds meer dan 40 jaar een familiebedrijf!

Persoonlijke service ...
...van generatie op generatie!

Reeds 3 generaties is DEKETELAERE
onlosmakelijk verbonden met OPEL

 bouwmaterialen
MAERTENS n.v.

Zedelgem

- bouwmaterialen
- vloer & wandtegels
- blauwsteen
- basalt
- kandla
- graniet
- witsteen

Diksmuidse Heirweg 73, 8210 Zedelgem
tel. 050/20.91.01
info@maertensbouwmat.be

www.maertensbouwmat.be